

«Подорож до Пекла» у ляльковому театрі

Юлій Швець

«**Карлик Ніс**» готична казка за твором Вільгельма Гауфа (сценічна версія Антона Колеснікова)
 Режисер Ярослав Грушецький
 Сценограф Карина Чепурна
 Кропивницький театр ляльок, прем'єра 2021
 «**Dawn-Way. Дорога в нікуди**», чорна клоунада на 1 дію за п'єсою Олега Богаєва
 Режисер Елістін Михайлов
 Художник Наталія Бакулева
 Музичне оформлення Елістіна Михайлова
 Прем'єра: травень 2021
 Одеський академічний театр ляльок

Аби не виглядати архаїчним, підтримуючи відчуття мейнстріму, «доросле мистецтво» інколи нехтує традиційними цінностями, у тому числі етичного порядку. Цей недолік виправляє традиційний ляльковий театр, – при тому, що смисли і сенси його робіт є «повторенням пройденого» і навіть певного роду «дидактикою». Але самородки інколи трапляються й там, де їх не очікуєш. Яскрава сучасна форма їх корелює з надсучасним же нарративом й пропонує свій особистісний, і навіть цілком «авангардний» погляд на драматургію часу.

Ось, наприклад, «готична казка» для сімейного перегляду «Карлик Ніс» у Кропивницькому театрі ляльок не мислить дитячими чи дорослими стереотипами й обирає класичний твір В. Гауфа – ніби містичне українське повір'я в мініатюрі, лише з дещо іншим темпераментом – німецьким. Головний герой, хлопчик Якоб, неввічливо повівся з однією бабусею й поплатився за свою брутальність – жінка перетворила його в карлика. Як невільник він опинився на диявольській кухні. Однак, перед лицем смертельної небезпеки, пройшовши важкі випробування та усвідомивши свої помилки, він рятує від смерті Гуску (сусідську дівчину Гретхен, яку за грубощі стара перетворила в гуску). Цей сміливий вчинок відновлює нормальний стан дітей та повертає їх до рідних.

У виставі найважливішими є ідеї виховання в дітей поваги до старших, можливість виправляти власні помилки, а також – готовність йти на жертви заради дружби. Наразі, коли в сучасних культурах пишно квітне ейджизм, міфологія цієї значущої казки стає однією з опорних у демонстрації освяченої тисячоліттями норми для дітей та підлітків. Етичний посил «поваги-неповаги» до дорослих не раз був скомпрометований у сучасних творах, однак вистава «Карлик Ніс» повертає посилу його позитивне значення. Повага до «інших» виступає тут як панацея від неповаги до самого себе. Можливість виправляти навіть фатальні помилки також утверджується в дитячій свідомості. Од-

Сцена з вистави «**Down-Way**». Режисер Елістін Михайлов. Одеський академічний театр ляльок.

нак, це не означає, що вистава заохочує робити помилки – атмосфера сценічної казки настільки «готична», що дає добре второпати: каяття-спасіння може закінчитися найжахливіше. І все ж, не дивлячись на деякий острах, вистава не провокує у дітей агресії, спонукаючи до логічних роздумів.

Автори вигадливо розкривають таємниці «пекельного світу» та його персонажів з того боку, який не побачиш у інших, менш вигадливих дитячих виставах. Тонко відчувши у казці Гауфа чітку німецьку логіку, режисер приглушує тональність легкодумності, топить невимушеність і необов'язковість в атмосфері часом печальних, але істинних механізмів людського співіснування, вказуючи на незворотність діалектичної пари «вчинок-наслідок». Прикрашає роботу поєднання пластичних партій усіх акторів, різноманітних, майстерно створених масок та ляльок, котрі точно передають типові й індивідуальні особливості характерів персонажів. Повернутий у глядацьку залу похилий п-подібний подіум розширює простір дії, наближаючи або віддаляючи її від глядача. Постановники використовують весь спектр «кінематографічних планів», що дає змогу «гратися» з інтригою, то напружуючи то послаблюючи її. Костюми точно відтворюють суть казкових персонажів; чого варте величезне серце, вишите на грудях Карлика Носа!

Ну і, звісно, надзвичайним стає синтез яскравих зразків кіно- і класичної музики у сценах високого драматичного напруження. В деталях запамятовується «іспанська тема» Матері, яка не впізнає свого Сина, арії Герцога (Мефістофеля) та Злої Чарівниці. Музичний текст у широкому діапазоні, який співзвучний візуальному й вербальному нарративам, надає дійству то відтінок трагедії, то легкий комічний ефект. Цей комізм частково розряджає атмосферу горору й дає змогу насолодитися дійством, в якому всі художні елементи ніби вільно плывуть за течією. Однак і враження «легкості» тут теж оманливе: у «вільній подо-

Сцена з вистави «Карлик Ніс». Режисер Ярослав Грушецький. Кропивницький театр ляльок.

Сцена з вистави «Карлик Ніс».

рожі» дітей – Якоба та Гретхен – нагромаджується достатньо дорослої гіркоти, аби вважати сюжет пасторальною прогулянкою. Так, це дитяча прогулянка, але в лісі, де чигають хижі істоти.

– Черевички не витримають, – каже у фіналі маленька Гретхен. – Ми знайдемо тобі кращі, – відповідає Якоб. Здається, десь ми вже чули ці золоті слова. Впевнене, сміливе, бешкетне, вільне від архаїчних норм дійство безумовно заслуговує на нашу повагу.

Жанр ще однієї – вже дорослої (16+) – лялькової вистави «Дорога в нікуди» Одеського театру ляльок у найбільш цілісному вигляді втілює ще один німецький митець – Гете. Твір під назвою «Фауст» занурює читачів разом з його героєм-науковцем спочатку в жах буднів, а потім – у «подорож» слабкої людської душі, яка грішила й водночас намагалася опиратися диявольським спокусам. Але у виставі за п'єсою Олега Богаєва «мотатись» у пошуках перфектних відчуттів і нових ландшафтів глядачеві не доводиться. Й хоча все відбувається на єдиній локації (закинута дорога, яка закінчується прірвою) і в єдиній сюрреалістичній мізансцені, – це роуд-муві, й дорога веде в глибини не зовнішнього, а внутрішнього Пекла – й не однієї, а багатьох різних людей. І в цій прірві, звісно, страшніше, ніж коли вночі на пустельному шосе ламається авто.

Фабула вистави досить проста: пізній вечір, рясний дощ, на мокрому асфальті – Ангел, який «тестує» на людяність всіх, хто проїжджає. В автівках – пізнавані «типажі» сучасного соціуму: наречений і наречена, пара кримінальників, пара поліцейських, чоловік і його дружина, старий і стара... Фактично кожна пара тут же готова надати потерпілому необхідну допомогу, однак, раціональні аргументи перемагають – Ангел залишається лежати на мокрому асфальті. Кілька локальних гріхів вписуються в єдиний глобальний гріх – і велетенські дверцята печі, яка непримітно стоїть в глибині, розверзаються, заливаючи сцену червоним світлом велетенського прожектора, а служителі в чорному (малого підприємства «Вийзне Пекло») кидають у полум'я всіх, хто не пройшов тест (а його ніхто не пройшов – навіть той, хто не просякнутий енергією руйнування, мав покладистий характер й викликав у глядачів спів-

чуття – той, з чікими аргументами хочеться погодитись). Фіналом кожної сцени є «життєстверджуючий» музичний треш-рефрен диявольського оркестрика з комічно-моторшним слоганом: «Скоро буде Страшний Суд!»

Уміло створений режисером саспенс змушує постійно очікувати якогось бодай найменшого «просвітлення» в цій дикій побутовій ситуації: у кожного, не дивлячись на аморально-кримінальний вчинок, є цілком раціональне виправдання. І в результаті все виглядає так, ніби логіка дана людині не для того, аби знаходити вихід (із нескладної, прямо скажемо, ситуації), а щоб знаходити виправдання своїм, часто непривабливим вчинкам. «Просвітлення» не настає, й тому кожен епізод вирішується ніби традиційним, але й неочікуваним способом. І найжахливіше, що кожен з глядачів, йдучи за героями тими ж «виправдальними» кроками софізму та морального релятивізму, може опинитися на цьому «блокпосту» Страшного Суду й не пройти перевірку.

За гострого драматизму, запропонована театром «чорна клоунада на одну дію» наповнена смішними ситуаціями, потішними співпадіннями, милими репризами. Гумор рятує від депресивного контексту, дозволяє побачити такі, які не помічалися раніше, первинні життєві цінності, допомагає глядачеві стати в певну опозицію щодо персонажів і тим підтвердити своє індивідуальне буття. Та все ж, позитивна енергія комічного, що протиставлена естетиці відчуження, рятує, окрім усвідомлення одного: порушення традиційних культурних пріоритетів, підміна етичних категорій «прогресивно-раціональними» постулатами і створення алогічного, беззмістовного, абсурдного культурного простору наближають прихід Апокаліпсису Нового часу. Автори вистави стверджують: усілякі раціональні виправдання без «емоційної логіки» необґрунтовані – ні в очах Всевишнього, ні в системі людських координат (вистави). Судді мають бути суворими. Однак, це зовсім не співпадає з потаємними очікуваннями нашої найбільш – як свідчить соціологія – терпимої і толерантної до всілякого (морального сміття) європейської нації. Й нагадувати ці постулати час від часу конче потрібно.

Січень 2022